

PRIKKELDRAAD NAT GRAS SCHOLEKSTER SUIKERBIETEN OCHTENDMIST
PAALTJE HERDERSHOND MODDERPOEL FLUITEKRUID RUGZAK SLOOT-
KANT AFRITSBROEK REIGER KLEIGROND THERMOSFLESJE TREKKER KIE-
KENDIEF HARDE WIND BOERENZWALUW MESTLUCHT SILO'S HEKJE WAN-
DELKAART AVONDLICHT REGENBUI PONTJE MUIZENHOL NATTE VETERS
WIND MIDDAGZON GANZEN BORDJE MAISVELD OVERSTAPJE GPS EIKEN-
HAAG KLAAPROOS GEITENSTAL MESTKEVER KOMPAS VENNETJE MEIDOORN
KNOTWILG MEGASTAL BOERIN PROFIELZOO SCHRIKDRAAD VOORJAAR

SPECIAL

wandelen op boerenlandpaden

land
werk

APPELBOOM KOEIENSTRONT SCHRIKDRAAD KUILVOER PINGELCHUUR
TOMATEN BRUGGETJE SCHAPENWEI REGENPAK AKKER WINDMOLEN VELD-
LEEUWERIK TROTS PAARDENBLOEM VEEROOSTER KLAVER MEGASTAL
OMMETJE BOLLENVELDEN LIBELLE POPULIER HOOIBERG KOOLZAAD UIEN
ASPERGESTEKEN BUIZERD GLASTUINBOUW KOMPAS BOERENKOOL BOEK-
WEIT PICKNICK AARDAPPELVELD ARONSKELK ZURING KOOLWITJE SLUIP-
WESP VARKENSSTAL BOOMWORTEL VLIEGENZWAM ZWANEN BOTERBLOEM

SPECIAL wandelen op boerenlandpaden

Wandelen is populair. Steeds meer mensen trekken er op uit om lange wandelingen te maken maar ook juist vanwege de kleine ommetjes in de buurt. Ommetjes, een half uurtje lopen vanuit huis, zijn zelden zo populair geweest. Zeven jaar geleden wilde het kabinet haar steentje bijdragen en reserveerde geld om boerenlandpaden aan te leggen. Paden over boerenland. Nauwelijks aangelegd, maar wel een prachtige mogelijkheid om weg van de drukte, weg van de weg, in alle rust te kunnen genieten van het agrarisch landschap.

In zeven jaar is er 350 kilometer boerenlandpad bijgekomen. De boeren hebben hun aanvankelijke vrees overwonnen en zien inmiddels de meerwaarde van het openstellen van hun land. Met de schade valt het reuze mee en het geeft een mooie mogelijkheid om met de burgers in gesprek te gaan over het boerenbedrijf. En natuurlijk, het levert een zakcentje op.

Het huidige kabinet heeft echter de regeling afgeschaft en stopt de subsidie voor boerenlandpaden. De vraag is wat er nu gebeurt: houden boeren hun paden toch wel open of sluiten ze de paden weer af nu de vergoeding van 45 cent per meter stopt. Of nemen de provincies de rijkstaak over? Of gaan particulieren betalen voor de paden? In deze special kijken we naar verleden, heden en toekomst van de boerenlandpaden.

Deze special is een gezamenlijk product van Wandelnet en Landwerk.

Toeristisch eiland Texel kan nog steeds wandelpaden gebruiken. Het liefst ook door agrarisch land: tussen de weilanden, de schapen en de weidevogels. Agrarische natuurvereniging De Lieuwe zet zich in voor meer wandelpaden en zoekt daarbij vooral naar de wensen van andere partijen. Want alleen dan kun je paden maken waar echt vraag naar is.

Slim combineren levert prachtige paden op

De Vereniging voor Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer De Lieuwe weet dat de agrarische sector belangrijk is op het eiland. Dus is het goed om als sector niet alleen bezig te zijn met de agrarische productie maar ook oog te hebben voor maatschappelijke vragen en wensen. Dus vroeg de vereniging enkele jaren geleden aan de verschillende dorpscommissies waar er eigenlijk behoefte aan was: welke veranderingen zouden de dorpingen en wellicht ook de toeristen graag zien? Waar ze dat ook vroegen, altijd kwam er weer datzelfde antwoord: eigenlijk zou het platteland beter ontsloten moeten worden, zouden mensen beter moeten kunnen wandelen in het boerenland. De mensen willen een ommetje kunnen maken. Bovendien, en dat geldt speciaal voor Den Hoorn, er zou eigenlijk wel een mooi pad moeten komen tussen het dorp en de camping. Dat zou de levendigheid en de economie van het dorp ten goede komen. En dat sluit ook mooi aan bij de vereniging die sinds haar oprichting in 1998 ook steeds meer niet-agrarische leden heeft en dus ook steeds meer aan niet-agrarische belangen wil tegemoetkomen.

LOPEN NAAR DE SLUIS

Marcel Drenth is veldmedewerker en projectbegeleider voor de agrarische natuurvereniging. 'Met die vraag vanuit de dorpsraden wilden wij graag aan de slag. Dat betekende natuurlijk wel meteen ook dat de paden die we zouden gaan aanleggen moe-

ten aansluiten bij de behoeften van mensen. Het was dus een kwestie van zoeken naar logische locaties voor wandelpaden en daar vervolgens met de grondeigenaren aan de slag. Vergeet niet dat hier jaarlijks 1 miljoen toeristen komen. Die willen graag wandelen en genieten van het typische landschap van dit eiland. Boerenwandelpaden moeten dus interessant zijn voor toeristen, moeten goed begaanbaar zijn en langs diverse horeca komen. Met dat alles zijn we aan de slag gegaan en we hebben inmiddels vier routes die zeker in de zomer goed worden gebruikt.' Drenth wil als eerste de herbouwde sluis laten zien, inclusief de nieuw gegraven havenkom, precies op de plek waar een paar honderd jaar geleden alle goederen van de vaste wal het eiland op kwamen. Nu moeilijk voorstelbaar, omdat er nog een flinke polder, de Prins Hendrikpolder, tussen de zee en de 'nieuwe' sluis en havenkom ligt. Het pad van hieruit naar Den Hoorn, is dus ook een heel oud en is nu onderdeel van het boerenlandpad. 'Als je bij dit soort projecten de boeren niet betreft, gaat het nooit lukken. Ze moeten willen meewerken, ze moeten een deel

ZANDWEGGETJE WANDELKAART AFRITSBROEK KNOTWILG PRIKKELDRAAD

SILO THERMOSFLESJE SLOOTKANT KOMPAS MEGASTAL MUIZENHOL

van hun land min of meer afstaan aan de recreant. Dat is niet altijd gemakkelijk en dat kost vaak de nodige gesprekken. Onze vereniging kan veel gemakkelijker dan de gemeente met de boeren in gesprek gaan en kijken wat er mogelijk is. En als ze dan willen meewerken, kunnen we ook meteen spijkers met koppen slaan en de uitvoering beginnen. De boer die grond moest afstaan voor deze reconstructie van de havenkom, kon ergens anders nog grond krijgen dus die wilde wel meewerken.'

TUSSEN DE TUUNWALLEN

Een stuk noorderlijker, bij Oosterend, ligt sinds kort ook een nieuw boerenlandpad. De plaatselijke cafébaas vond dat er wel wat meer toeristen in het dorp mochten komen en bedacht samen met Marcel Drenth vier nieuwe wandelroutes. 'Je wilt de mensen dan iets laten zien van het dorp: hoe het is opgebouwd, hoe het is

ontstaan et cetera. Zo hebben we het vissers-ommetje al bijna klaar en is het boerenommetje al opengesteld.'

Het nieuwe pad is bijna twee meter breed en aan weerszijden afgeschermd door een tuunwal. Het herstel van de tuunwallen, wallen die zijn opgebouwd uit een aantal gestapelde graszoden, zijn een typische verschijning op Texel en De Lieuwe probeert boeren en andere grondeigenaren zover te krijgen deze cultuurhistorie waar mogelijk te herstellen. 'Hier gaan het boerenlandpad en het tuunwalproject hand in hand. Er is geld voor het herstellen van de tuunwallen en bovendien is het een mooie afscheiding tussen de honden op het wandelpad en de schapen in de wei. Door het pad juist wat breder te maken, kan deze boer gewoon met zijn maaimachine over het pad rijden en is het in een keer klaar. Dat is veel gemakkelijker dan een smal pad waar hij met een klein handmaaiertje aan het werk zou moeten. Dus als je met beide partijen kun meedenken, kun je veel realiseren. En natuurlijk is er af en toe een boer die niet mee wil doen, maar daar vinden we dan ook wel weer een oplossing voor. Dat hoeft niet altijd te betekenen dat we een route moeten omleggen, maar vaak spelen er wel andere zaken tussen boeren en dan kun je soms in een keer meerdere problemen oplossen. Hij die schuur, hij dat stukje land, een derde die tuunwal en dan kan er opeens ook wel een boerenlandpad komen. Dat we vervolgens ook nog een pot geld hebben voor de paden, maakt het uiteraard wel veel gemakkelijker.'

VAN HOTEL NAAR TUINDERIJ NAAR CAMPING

'Er is hier in dit stukje Texel niet zo heel veel horeca, dus ik denk dat de cafébaas ook wel tevreden zal zijn. Het trekt toch mensen. Je kunt het je nu in de winter bijna niet voor-

stellen hoe druk het soms op het eiland is. Hier zullen geen duizenden mensen per dag lopen, maar toch wel substantieel. Prima voor die ondernemer dus. Zeker als we straks de vier paden helemaal klaar hebben. Overigens hebben we die ook helemaal afgestemd op de attractie en horeca in deze hoek van Texel. Niemand heeft er wat aan als je paden aanlegt waar geen toerist komt. Wij kijken dus echt waar behoefte aan is of zou kunnen zijn en dan gaan we daar aan de slag met de boeren om een pad gerealiseerd te krijgen. Daarom liggen er juist bij Hotel Texel en Tuinderij De Halm ook drie routes door de Eierlandse velden.'

OOST-WEST-VERBINDING

Tot nu toe zijn er vooral kleine ommetjes gerealiseerd, maar Drenth is ook al vergoed met een pad dat het hele eiland van oost naar west doorkruist. Het sluit bij begin en eind aan op het Texelpad. Wandelaars kunnen dan dus kiezen: het grote LAW-rondje om Texel of een afsnij-pad, dwars over Texel door landbouwgebied. 'Daar was behoefte aan, kregen wij van wandelaars te horen. Het is ook weer een voorbeeld van hoe je in samenwerking met andere partijen probeert iets te doen om de toegankelijkheid van het landschap te vergroten. En laten we wel wezen, de wandelaars zelf maakt het niet zo veel uit of ze op een LAW-pad, een boerenlandpad of een ander pad lopen. Daarom zijn er hier op het eiland al ideeën om een Texel-app te maken waarop je in een keer alle wandelpaden als groot netwerk kunt zien. Kun je helemaal zelf je eigen routes bepalen.'

GEERT VAN DUINHOVEN

Wandelen op de beleidsagenda

Hoe zorg je er voor dat er in krap zeven jaar tijd 1000 kilometer wandelpad bij komt in het landelijk gebied? Daarvoor maak je een regeling, een uitvoeringsorganisatie, afspraken met financiers. Maar na zes jaar stopt het rijk opeens met de regeling en moeten provincies, Wandelnet, boeren, wandelaars nieuwe geldbronnen zien te vinden om de boerenlandpaden te betalen. Wellicht via de reguliere natuurregeling, het Gemeenschappelijk landbouwbeleid of iets heel nieuws?

Foto: Lex Broere

Wandelaars kunnen tevreden zijn: in zeven jaar is er 350 kilometer onverhard wandelpad bijgekomen. Een mooie score in een tijd dat er juist ook veel onverharde paden zijn verdwenen als gevolg van infrastructuur, woningbouw, bedrijventerreinen etc. Minder goed nieuws voor de wandelaars is dat de regeling al weer dreigt op te houden en de paden in sommige gevallen weer dicht zullen gaan. Achter de leuke romantische paadjes gaat een wereld van beleid schuil.

In 2006 bracht toenmalig landbouwminister Cees Veerman het Meerjarenprogramma Vitaal Platteland uit. Wandelen en recreatie hebben in het programma de nodige aandacht:

'De toegankelijkheid van het landelijk gebied voor recreatief gebruik wordt onder andere versterkt door het realiseren en instandhouden van landelijke, aaneengesloten routenetwerken voor wandelen (4.750 km), fietsen (4.500 km) en varen (4.400 km).'

In het programma is ook specifiek aandacht voor boerenlandpaden:

'In de Tweede Kamer is eind 2005 besloten tot de realisatie van 1.000 km extra 'wandelen over boerenland'. Het rijk neemt het initiatief om samen met de provincies hier invulling aan te geven. De provincies zullen hierbij de regierol vervullen. Het rijk overweegt het rijksbudget voor de periode 2007-2013 (€ 1,5 mln.) op te nemen in het ILG.'

Veerman was erg gecharmeerd van het concept boerenlandpaden. Eind 2006 opende hij het eerste Boerenlandpad in het Land van Altena. De Boerenlandpadregeling betrof een beheer-

VOCHTIG GRAS SCHOLEKSTER PAALTJE SUIKERBIETEN KAS HERDERSHOND OCHTENDMIST MODDERPOEL BANKJE

SNL LANDSCHAPSPAKKET L04.01 BEHEERTYPE WANDELPAD OVER BOERENLAND

DEFINITIE

Een wandelpad over boerenland bestaat in beginsel uit een onverhard pad. Kleine gedeelten verhard pad over particuliere gronden kunnen meegenomen worden als dit noodzakelijk is voor de wandelpadenstructuur. Het wandelpad heeft een breedte van maximaal 3 meter. De paden zijn duidelijk gemarkeerd en zijn geschikt voor wandelaars met een normale conditie. Het wandelpad vormt een onderdeel van een doorgaande en/of openbare wandelstructuur.

VOORWAARDEN EN EISEN

Het wandelpad wordt zodanig beheerd dat een goede begaanbaarheid gewaarborgd is; De voorzieningen die een onderdeel vormen van het wandelpad zoals bruggetjes, klaphekjes e.d. worden in goede staat van onderhoud gehouden. Het wandelpad is open-gesteld van zonsopgang tot zonsondergang en jaarrond toegankelijk.

BOERENWANDELPADEN IN DE OOIJPOLDER STAAN OP DE TOCHT

De boerenwandelpaden in de Ooijpolder en bij Millingen dreigen alweer snel verdwijnen. De 15 deelnemende boeren rekenden op een jaarlijkse compensatiesubsidie van 45 cent per strekkende meter van de provincie Gelderland, maar die vergoeding blijft uit. Als dat zo blijft zullen de boeren de stroken grond weer voor hun bedrijf gaan gebruiken. Dat laten de burgemeesters Wilbers en Schuurmans van de gemeenten Ubbergen en Millingen en voorzitter Titulaer van de Stichting Landwaard half januari 2012 weten in een brief aan de Gelderse gedeputeerde Van Dijk. Ze roepen hem op alsnog een regeling te treffen. Voor de Ooijpolder en Millingen gaat het om een bedrag van 8.500 euro per jaar. De provincie zou daar de helft van moeten betalen, het rijk de andere helft. Het provinciebestuur is echter niet van zins het beleid op korte termijn te herzien. Het budget is al besteed aan verbetering van bestaande paden en de aanleg van kerkpaden, klompenpaden en struipaden.

vergoeding: de boer ontvangt 45 cent per jaar per strekkende meter wandelpad over zijn of haar land. Kosten voor de aanleg moesten uit andere potjes komen. Op basis van 1000 km zou het beheer dus elk jaar 450.000 euro kosten. Minder dan 40.000 euro per provincie.

1000 KM IN ZEVEN JAAR

Globaal betekenen deze 1000 km de opening van ongeveer 85 km wandelpad over agrarische grond per provincie. De provincies hebben deze taak opgenomen in de Provinciale Meerjarenprogramma's 2007-2013 en dus ook geld gereserveerd. Daarnaast is geld beschikbaar gesteld voor een vergoeding voor de meters boerenlandpad die onderdeel uitmaken van de Lange Afstand Wandelroutes (LAW's). Sinds 2006 heeft Wandelnet een deel van de uitvoering op zich genomen: via een pilot in 2006 en vanaf 2007 via de ILG. Er is een website ontwikkeld met uitleg over de

regeling. Initiatiefnemers konden bij Wandelnet een aanvraag indienen voor financiering. Wandelnet beoordeelde de aanvraag en deed een deel van de administratieve afhandeling. De ervaring van de afgelopen jaren is dat er vervolgens de nodige verschillen zijn ontstaan per aanvraag en per provincie. Drie provincies (Noord-Brabant, Limburg en Zeeland) hebben zelf de regeling uitgevoerd, dus zonder tussenkomst van Wandelnet. Sommige provincies doen eigenlijk alleen maar zaken met agrarische natuurverenigingen of andere lokale organisaties, anderen ook met individuele boeren. Sommige provincies, zoals Gelderland, hebben de regeling helemaal niet of nauwelijks opengesteld voor aanvragen. Andere provincies hebben ook nog eens, naast de boerenlandpadregeling, het SNL-pakket voor opening (L04.01) gebruikt voor de

beheersvergoeding aan boeren voor wandelpaden. Ook de provinciale regelingen voor groen-blauwdiensten zijn in enkele gevallen gebruikt voor vergoedingen aan boeren voor het openstellen van landbouwgrond. Uit het overzicht van de werkwijzen en plannen van de provincies blijkt de verscheidenheid aan aanpak. Het doel van 1000 km is niet gehaald: per december 2011 blijft de teller steken op 350 km.

REGELING STOPT?

In 2011 kwam de klad in het project. Staatssecretaris Bleker schortte de afspraken tussen provincies en rijk op. Het werd snel duidelijk dat er geen rijksgeld meer zou gaan naar recreatieve opgaven, dus ook geen geld meer voor de pot waaruit ook de boerenlandpaden betaald werden. Daar komt nog eens bij dat Wandelnet na zes jaar uitvoering, bedenkingen had bij de constructie

waarbij deze organisatie als betaaloket optreedt voor provincies en rijk. Het geheel was ingewikkeld geworden omdat de aanvragen over veel schijven ging (boer, agrarische natuurvereniging, Wandelnet, provincie), elke provincie maatwerk eiste en het daardoor inefficiënt en te duur was geworden. In ieder geval zal er iets moeten veranderen om de boerenlandpaden in de been te houden. Wandelnet stelt daarom drie mogelijkheden voor: via de SNL, via de vergroening van het EU Gemeenschappelijk Landbouwbeleid of via (een mix van) provinciale, gemeentelijke en/of andere decentrale oplossingen.

OPTIE 1 VIA SNL

Provincies kunnen ten eerste het SNL landschapspakket L04.01 (zie kader) openstellen. Het voordeel van deze methode is dat boeren direct de aanvraag doen volgens een systematiek waarmee zij vertrouwd zijn. Uitvoering van de subsidieregeling komt daarmee in handen van Dienst Regelingen. De wandelroutes met boerenlandpaden hebben vaak een collectief karakter, een stukje boerenlandpad van niks naar nergens heeft geen zin. Met andere woorden, om een mooie route te realiseren is over het algemeen de medewerking van meerdere boeren nodig, onderlinge afstemming en een lokale organisatie die optreedt als routebeheerder. Dit vereist een extra toets die wellicht lastig is om bij Dienst Regelingen neer te leggen. Een lokale routebeheerder of een collectief van boeren zou deze rol wel op zich kunnen nemen. Dit kan aansluiten bij de huidige initiatieven rondom certificering van col-

lectieven zoals agrarische natuurverenigingen die zich inzetten voor het collectief weidevogelbeheer.

OPTIE 2 VIA VERGROENING VAN EU-BELEID

De boerenlandpaden kunnen ook een plek krijgen in het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) dat in 2014 van kracht wordt. Het ministerie van EL&I en de Europese Unie zijn namelijk bezig met de invulling van het GLB en het is duidelijk dat de hoogte van de inkomstenstoeslagen voor boeren gekoppeld wordt aan het leveren van maatschappelijke diensten. Dit zijn bovenwettelijke maatregelen die boeren nemen ten behoeve van een maatschappelijke vraag (bijvoorbeeld agrarisch natuurbeheer) en waarbij sprake is van marktfalen. Openstelling van boerenland voor wandelaars is in feite zo'n maatschappelijke dienst. Maar of het dat gaat halen, hangt van meerdere zaken af. Zo is het de vraag hoe groot de vrijheid is die lidstaten krijgen om de maatschappelijke diensten zelf in te vullen. In Brussel wordt steeds meer gesproken over 'vergroening' als maatschappelijke dienst. Kan daar het openstellen van boerenland onder vallen?

OPTIE 3 VIA DECENTRAAL MAATWERK

Een heel ander optie is om juist te zoeken naar andere of 'gemengde' financiering zonder EU of rijksbijdrage. Het beheer van klompenpaden in Eemland zijn grotendeels gefinancierd door een landschapsfonds dat is gevuld door gemeenten en private partijen. In de Gelderse Vallei zijn het de gemeenten die de overeenkomsten met de boeren sluiten en hen de beheervergoeding

betalen. De vergoeding voor wandelpaden in Wijk en Wouden (zie elders in dit nummer) worden ook voor een groot deel betaald door gemeenten in de regio. De boerenlandpaden zouden een belangrijk onderdeel kunnen worden van de groen-blauwe diensten. Steeds meer provincies en ook gemeenten hebben namelijk geld ter beschikking om boeren tegen betaling extra aan landschaps- en natuurbeheer te laten doen. Brabant heeft een provinciale regeling voor groene diensten. Maar ook daar ligt initiatief en verantwoordelijkheid bij gemeenten en waterschappen waarna de provincie ook een duits in het zakje doet. Vaak wordt gepleit voor een bijdrage van private partijen. Waarom zou het pannenkoekenrestaurant, dat duidelijk profijt heeft van het ommetje over het weiland, niet meebetalen aan de vergoeding voor de boer? Daar hebben we tot nu toe echter geen voorbeelden van kunnen vinden. Of misschien moeten we in Nederland wel veel meer denken aan een constructie zoals in Engeland waar boerengrond en natuurgebieden in principe open staan voor wandelaars. Een vergaande stap die al sinds jaar en dag wordt bepleit door wandelaarsvereniging Nemo. Zij pleiten voor meer vrijheid voor wandelaars, meer rechten en meer mogelijkheden om vrije wandelingen te maken.

BART PIJNENBURG, MENSENLAND, WERKZAAM VOOR WANDELNET

GEERT VAN DUINHOVEN

FLUITEKRUID RUGZAK SLOOTKANT OVERSTAPJE PROFIELZOO BORDJE BOERIN SCHRIKDRAAD PAARDEN AFRITSBROEK SILO'S RIETKRAAG

Boer Horsting verbindt

Er waait een straffe wind over het Drentse platteland wanneer we over het boerenlandpad van Ger Horsting lopen. Het is winter, het land is kaal en de wind heeft vrij spel. Veel ruimte, een weids uitzicht: een paar boerderijen in de verte, een enkele bomenrij, meer is er niet. Horsting geniet zichtbaar van de wandeling. 'Het is toch heerlijk, om zo van de weg af te lopen?' De januarilucht is fris, het zonnetje laat zich met flinke regelmaat zien, en ik moet hem helemaal gelijk geven.

Midden tussen Hoogeveen, Emmen en Assen ligt het ontginningsdorpje Witteveen. Zeshonderd inwoners. Slechts 85 jaar oud, het jongste dorp van Drenthe. Ger Horsting: 'In het dorp is men enorm betrokken met elkaar. Er waren ooit 17 of 18 verenigingen. Nu niet zo veel meer, hoor. Wij hebben ook een beetje te maken met vergrijzing. Huizen zijn duur, dus jonge mensen vertrekken. En vutters die buitenaf willen wonen komen juist hier. Maar het blijft een actief dorp.' Enkele jaren geleden vond Het Plaatselijk Belang Witteveen het hoog tijd voor een ommetje. Er werd een werkgroep ingesteld,

subsidies werden met succes aangevraagd, vergunningen geregeld, en het contact werd gezocht met landeigenaren. En zo kwam met behulp van heel veel vrijwilligers een 4,5 kilometer lang wandelpad tot stand. Geroemd om de soepelheid en gezamenlijkheid waarmee het hele proces verliep, geldt Witteveen bijna als schoolvoorbeeld voor de aanleg van ommetjes. Aan de keukentafel wijst Ger Horsting in een boekje – samengesteld door de werkgroep – de route aan: langs de natuurbegraafplaats, het sport-

park, de plas waar 's zomers wordt gezwommen, een seismologisch station van het KNMI en het hotel voor even een kopje koffie. En dan verder langs het kanaal en de historische aanlegsteiger waar vroeger boten aanmeerden om de aardappels op te halen. Eigenlijk alle bezienswaardigheden van het dorp. 'En heel veel is door de mensen zelf gerealiseerd', vertelt Horsting. 'We hebben bijvoorbeeld zelf de brug in elkaar gezet, maar ook de aanlegsteiger en het pad langs het kanaal.'

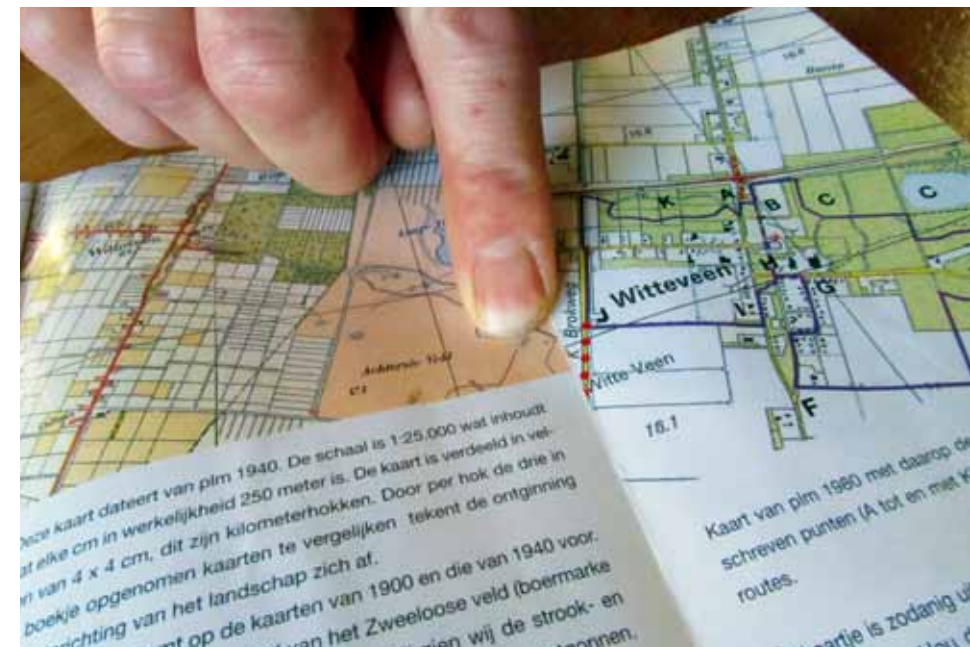

Bordje markeert het begin van het boerenlandpad Foto's: Lotty Nijhuis

EEN INITIATIEF KRIJGT VORM

Het is dit Ommetje Witteveen waar het verhaal van het boerenlandpad van Horsting begint. In de nabijgelegen Broekstreek lag namelijk al een wandelroute. Het land van akkerbouwer Horsting ligt daar tussenin, als fysieke scheiding tussen beide wandelpaden. En dat is eigenlijk best jammer. Bij Horsting groeit al snel het idee voor een wandelpad, als verbinding tussen de twee ommetjes. 'Ik wist van het bestaan van de regeling voor boerenlandpaden af. Maar ik

had deze nooit aangevraagd als het ommetje Witteveen er niet was geweest.' Horsting wil het boerenlandpad graag laten zien. Het ligt er sinds april 2010 en hij is nog steeds enthousiast en trots. We rijden naar het plaatselijke hotel, op een paar honderd meter afstand van de boerderij. Onderweg wijst Horsting naar het kanaal en de brug, die het einde van het Ommetje Witteveen markeren. Bij het hotel gaan we te voet verder, direct het land op. Een bord vertelt ons dat we gerust verder kunnen lopen.

Aan de keukentafel wijst Ger Horsting aan waar zijn boerenlandpad aansluit op het Ommetje De Broekstreek

'Opengesteld voor wandelaars', staat er. Maar ook: 'Honden aan de lijn'. Geeft het nou nooit overlast? Nee, Horsting zegt weinig last te hebben van wandelaars. Als hij aan het werk is op het land en de tijd laat het toe, dan maakt hij soms een praatje. En soms ook niet. Het gaat heel gemoedelijk. 'Ze lopen ook niet het land in of zo. Mensen nemen wel dieren mee, maar ik heb ze nog nooit los gezien. Er ligt wel eens een stukje plastic of een papieren zakdoekje, maar met de rotzooi valt het eigenlijk heel erg mee. Mensen hebben wel door dat het om een boerenlandpad gaat. Daar staan die bordjes ook voor. De mensen die hier komen, komen toch vooral voor de rust. Bij een stad kom je misschien meer problemen tegen, omdat zo'n pad dan een sluiproute wordt bijvoorbeeld. En ik heb ook geen dieren in het land lopen die uit kunnen breken, dat scheelt ook.'

NATUURLIEFHEBBER

Het boerenlandpad van Horsting is een recht pad van achthonderd meter. Eerst een brede strook waar Horsting ook met zijn tractor rijdt, later wordt het een smal voetgangerspadje. Links van het pad ligt een slootje en het land van de buurman, rechts strekt zich de akker van Horsting zelf uit. Graan en aardappels verbouwt hij, maar ook suikerbieten, erwten en spinazie. In het voorjaar en de zomer is zijn de akkerranden een bloemenzee, want Horsting doet namelijk ook aan agrarisch natuurbeheer en richt de akkerranden in voor overwinterende

VOORJAAR TROTS REIGER KLEIGROND THERMOSFLESJE TREKKER KIEKENDIEF HARDE WIND KUILVOER APPELBOOM

Foto: Lex Broere

vogels. Dat staat er nu een beetje kaal bij, maar we zien haver en er bloeit zelfs nog wat bladkool. Een behoorlijk stuk natuur, waar ook reeën zich nog wel eens verstoppert, zo vertelt hij. 'Als je ziet wat er groeit en bloeit 's zomers, prachtig, heel mooi voor de wandelaars ook! De vogels, vinders. En dan komt er automatisch meer. Patrijzen, reeën, hazen... Kievits-nesten zet ik altijd opzij als ik het land ga bewerken. Dat is geen probleem, de kieviten gaan er zo weer op zitten.'

Horsting wil dat de boel er netjes bijligt. 'In de zomer maai ik het af en in de herfst maai ik het echt kaal. Zodat er geen brandnetels staan. Of bramenstruiken. Ik heb ook stukken ingezaaid met klaver, dat is mooier. Dat is ook je plicht als eigenaar, vind ik. Niet iedereen onderhoudt een boerenlandpad echter altijd even goed. Daar aan het eind is de oversteek naar het Ommetje Broekstreek. Niet alles is daar goed onderhouden. Er staat wel een bordje dat het

'Een boerenlandpad doet wel echt iets voor het landelijk gebied, maar de landbouw moet er geen misbruik van maken door overal maar van dit soort paden aan te leggen. Het moeten wel paden zijn waar mensen behoefte aan hebben'

openbaar toegankelijk is, maar mensen zullen dan gewoon door het land moeten lopen.'

MEERWAARDE

Er bestaat veel enthousiasme over het Ommetje Witteveen, dat niet alleen is aangelegd voor toeristen, maar vooral ook voor bewoners van Witteveen zelf. Voor mensen die even een ommetje willen maken, even de vrije natuur in willen. En ze hoeven ook niet meteen altijd het hele ommetje te doen, ze kunnen ook alleen het gedeelte rond het dorp lopen. Of even het boerenlandpad van boer Horsting op. Mensen die even hun hond uit willen laten. En vanuit het hotel kunnen gasten zo even het pad oplopen. 'Mensen komen hier vooral voor de rust, de natuur, de openheid. En dat vinden ze op dit boerenlandpad zeker!'

Horsting onthoudt zich van uitspraken over zijn toekomstplannen. Zeker met alle bezuinigingen die op stapel staan en de voorlopige onzekerheid rondom de hervormingen van het Europese Landbouwbeleid, houdt hij een slag om de arm. 'Ik zou best meer akkerlandenbeheer willen doen, maar ja, grond is duur en ik moet er wel van kunnen leven. Ik ben erg enthousiast over het gerealiseerde boerenlandpad, maar er komt er voorlopig niet nog eentje bij. Een boerenlandpad doet wel echt iets voor het landelijk gebied, maar de landbouw moet er geen misbruik van maken door overal maar van dit soort paden aan te leggen. Het moeten wel paden zijn waar mensen behoefte aan hebben. En zelfs de toekomst van dit pad is wat mij betreft nog niet helder. Ik heb een contract voor zeven jaar afgesloten. Daarna kijken we weer verder.'

LOTTY NIJHUIS

Boerenlandpaden als schakels in een netwerk

De regeling voor Boerenlandpaden is uitgevoerd door Wandelnet, een netwerk van allerlei wandelorganisaties. Een logische inbedding vindt ook de directeur van Wandelnet, Anja van Kooten Niekerk. Want als je het over boerenlandpaden hebt, heb je het over toegankelijkheid van het landschap en over planologie. Want dat zijn nu net de speerpunten van Wandelnet.

Wandelen wordt steeds belangrijker in Nederland, weet Anja van Kooten Niekerk. Steeds meer mensen maken flinke wandelingen, maar ook de behoefte van stedelingen om een rondje dicht bij huis te maken neemt toe. Het wordt drukker en drukker in de steden en mensen willen snel even zich zelf kunnen 'uitlaten'. 'En we hebben misschien niet eens te klagen over de aandacht voor het wandelen: het staat op de kaart en eigenlijk iedereen onderkent het maatschappelijke belang er van. We hebben de afgelopen jaren een goede regeling gehad met het nodige geld voor de boerenlandpaden. Dat is pure winst geweest en daar zijn we ook heel blij mee. Maar de regeling stond tamelijk op zichzelf. Want nog steeds staat bijvoorbeeld in geen enkele wet of regel staat dat je bij aanleg van infrastructuur rekening moet houden met wandelaars. Iedereen vindt het belangrijk maar nergens krijgt het wandelen de bestuurlijke aandacht in de ruimtelijke ordening die het nodig heeft. Dat betekent dat wij als organisatie voortdurend

bezig zijn met het reageren in zinswijzen op ruimtelijke plannen, niet alleen plannen met infrastructuur maar ook woningbouw, bedrijventerreinen, eigenlijk alles. Wij proberen er naar toe te gaan dat het wandelen een zelfstandige plek krijgt in ruimtelijke ordening. Dat er een soort wandeltoets komt zodat plannenmakers per definitie naar het belang van de wandelaars kijkt. Dat overheden of ontwikkelaars verplicht zijn om bij ruimtelijke ingrepen de gevolgen voor wandelaars in beeld brengen en zo nodig de negatieve effecten voorkomen of eventueel compenseren.'

AANSLUITEN OP LAW

Een tweede belangrijke reden waarom Wandelnet zich over de boerenlandpaden heeft ontfermd, is het feit dat Lange-Afstand-Wandelpaden vaak een stuk aantrekkelijker kunnen als ze deels over boerenland kunnen. Als zoiets ter sprake komt, heb je het meteen over landbouwbeleid. In de tijd van landbouwcommissaris McSharry kwam al ter

sprake of boeren wellicht een vergoeding zouden kunnen krijgen voor het openstellen van hun land. Daar is in die tijd, de jaren negentig, dan ook een voorzichtig begin mee meegemaakt. Later is er in het Investeringsbudget Landelijk Gebied een vaste regeling voor gekomen en is uiteindelijk de Regeling Boerenlandpaden voor ingericht. Maar zoals gezegd, dat maakt helemaal deel uit van het landbouw beleid. Daar moet je dus als wandelorganisaties goed rekening aan geven.'

De afgelopen jaren hebben onze vrijwilligers met veel succes boeren zo ver weten te krijgen dat een Lange-Afstand-Wandelpad over boeren land mocht gaan. De regeling met bijbehorende vergoedingen waren daarvoor uiteraard erg belangrijk. De LAW's worden regelmatig gecontroleerd en verbeterd en nu konden we de paden regelmatig veel aantrekkelijker maken. Natuurlijk gaat dat lang niet altijd even soepel. Boeren zagen het in het begin lang niet altijd zitten. Logisch, want het was grotendeels onbekend. Maar de afgelopen jaren is dat veel beter geworden: de angst voor duizenden wandelaars op je land, eindeloos veel rommel of zieke dieren vloeit langzaam maar zeker weg. Ook hebben we, heel praktisch, geleerd dat om boeren te overtuigen je het beste vrijwilligers kunt hebben met een agrarische achtergrond. Dat neemt veel achterdocht weg.'

HEKJE BOERENZALUW MESTLUCHT REGENBUI AVONDLICHT PONTJE KIPPENSCHUUR MUIZENHOL MAAIEN UIEN WANDELKAART

Anja van Kooten Foto: Ad Snelderwaard

‘We bouwen aan een wandelpadennetwerk waarin de boerenlandpaden belangrijke schakels vormen. Dat zijn vervolgens ook de boerenlandpaden die het meest gebruikt worden’

MEERWAARDE

Neemt niet weg dat Wandelnet ook wel eens minder positief staat ten opzichte van plannen voor boerenlandpaden. Want de paden moeten natuurlijk wel een meerwaarde bieden. “We hebben kwaliteitscriteria opgesteld waar de paden aan moeten voldoen. Daar toetsen wij de aanvragen aan en dan valt er wel eens een aanvraag af. In de afgelopen jaren hebben we namelijk geleerd dat niet elk idee van een boer om een wandelpad aan te leggen, even zinnig is. De boerenlandpaden moeten twee of meer bestaande paden met elkaar verbinden, ze

moeten een aantrekkelijk alternatief bieden voor bijvoorbeeld een stuk verharde weg of een alternatief voor een grote, oninteressante omweg. Daarom zijn we de laatste tijd dan ook meer gaan werken in grotere projecten. Dus het liefst niet een halve kilometer hier en een halve kilometer daar, maar bouwen aan een wandelpadennetwerk waarin de boerenlandpaden belangrijke schakels vormen. Dat zijn vervolgens ook de boerenlandpaden die het meest gebruikt worden. Wij denken dus vooral vanuit de wensen van de wandelaar en proberen vervolgens aan te sluiten bij de wensen van de boeren.”

INGEWIKKELD

En dat is wat Van Kooten Niekerk meteen ook een antwoord op de vraag hoe het komt dat de doelstelling uit 2006, namelijk het aanleggen van 1000 kilometer pad lang niet gehaald is. “We hebben nu ruim 350 kilometer in vijf jaar gerealiseerd. Een kwart dus van de doelstelling. Dat heeft uiteindelijk toch ten eerste te maken met vraag en aanbod: Wij willen in principe alleen boerenlandpaden hebben op plaatsen waar ook gewandeld zou kunnen worden. Ten tweede is er ondanks de vele positieve ervaringen bij boeren, toch nog de nodige schroom om mee te doen. En ten derde is de praktische uitvoering voor veel mensen toch ingewikkelder dan ze dachten. Het pad moet gemaaid, bordjes opgehangen, onderhoud, schoonmaken etc etc. Dat is voor veel mensen net te veel werk ten opzichte van de relatief kleine beloning die ze daar voor krijgen. Daar komt nog eens bij dat niet elke provincie even scheutig is met het betalen voor de boerenlandpaden. En tot slot heeft de constructie waarbij rijk, provincies, wandelnet, vrijwilligers, boeren allemaal hun eigen rol en verantwoordelijkheid hebben geleid tot ingewikkelde procedures. Dat had misschien

GEREALISEERDE BOERENLANDPADEN IN METERS

Groningen	17.285
Friesland	22.188
Drenthe	16.605
Overijssel	21.373
Gelderland	965
Utrecht	27.881
Noord-Holland	61.689
Zuid-Holland	51.718
Zeeland	51.000
Noord-Brabant	58.642
Limburg	1.500
Flevoland	15.100

Totaal 345.946

Wandelnet wil wandelen in Nederland de plaats geven die het verdient: een goede mogelijkheid om overal te voet op pad te gaan. Omdat vrijwel alle Nederlanders wandelen, omdat wandelen gezond en leuk is en het bijdraagt aan een duurzame samenleving. Bij Wandelnet zijn de volgende organisaties aangesloten: Nivon, ANWB, Nederlandse wandelsportbond, Wandelsportorganisatie Nederland, Nederlandse Toeristen Kampeer Club, Stayokay, Scouting Nederland, Nederlandse Klim- en Bergsport Vereniging, Stichting Op Lemen Voeten, Vereniging Vrienden van de Voetveren, TeVoet - Vereniging van Wandelaars, Veilig Verkeer Nederland.

anders en beter gekund. Maar dat gezegd hebbende, gezien de vele wandelaars op de huidige boerenlandpaden denken wij dat er hoe dan ook meer dan genoeg redenen zijn om de regeling op de een of andere manier voort te zetten nu het Rijk er mee stopt.”

GEERT VAN DUINHOVEN

In het land van Wijk en Wouden hebben boeren in zes jaar een aardig netwerk van paden aangelegd. Inmiddels zijn de paden niet alleen ontdekt door dorpsbewoners en toeristen maar sinds kort ook door de plaatselijke horeca. Maar dan moet de regeling wel blijven bestaan, anders houdt het snel op met de medewerking van de boeren.

Zuid-Hollandse paden gered door provincie en gemeenten

Margreet Kaptein (links) en Marijke Langeveld op het eerste bruggetje van de Westvaartroute

Net buiten de bebouwde kom van Hazerswoude-Dorp, ligt de mooie boerderij van Margreet Kaptein. Over het erf loopt een van de zes paden die hier op initiatief van de provincie Zuid-Holland zijn aangelegd. De paden liggen er inmiddels zes jaar en volgens Kaptein voldoen ze in een behoefte. In 2009 kwam er zelfs een zevende pad bij zodat het totaal nu uitkomt op bijna 30 kilometer: ‘Omdat je hier in dit lintdorp eigenlijk nauwelijks anders kan lopen dan van links naar rechts en weer terug, hadden mensen wel behoefte aan een rondje door de polder. En zo wordt het ook gebruikt. Mensen die even niets aan hun hoofd willen, niet per se een praatje willen maken, die lopen hier lekker rustig door de polder. Maar ook mensen uit de stad die ik niet ken, zie je hier lopen. Laatst nog een man van in de negentig die hier rondliep. En daar maak je dan soms een praatje mee. Het Westvaartpad is ook onderdeel van een groter boerenlandpad dat van Zoeterwoude-Dorp naar bijna Alphen aan den Rijn loopt.

KOEIENSTRONT TOMATEN BRUGGETJE KOMPAS SCHAPENWEI REGENPAK VLEIENZWAM KLAVER AKKER ARONSKELK TARWE

Die mensen komen hier ook voorbij. Dat zijn de echte wandelaars met een rugzakje en die vinden het ook prachtig om door het gebied te lopen. Ik kan niet zeggen hoeveel wandelaars er jaarlijks komen, niet heel erg veel in ieder geval, maar ik kan wel zeggen dat we er nog nooit echt last van hebben gehad. Hoewel, alleen bij de wandelvierdaagse die hier sinds de opening van het pad ook langs komt. En vlak voordat ze hier het erf opdraaiden, kregen de kinderen een blikje limonade. En ook al werd er gezegd dat je je blikje niet mocht weggooiden, toch lagen er de nodige blikjes op het pad, maar het ergste was nog de lipjes van die blikjes. De blikjes zelf waren snel opgeruimd, maar de maaimachine sloeg telkens op alarm bij elk lipje in het gras. Dat hebben we dus de volgende keer verboden, want dat was dus echt geen doen.'

OKÉ, DOE MAAR

De zeven paden tussen Leiden en Alphen aan de Rijn zijn zes jaar geleden op verzoek van de provincie Zuid-Holland aangelegd door de gebiedscommissie Land van Wijk en Wouden en de Agrarische Natuurvereniging Wijk en Wouden. De provincie wilde meer mogelijkheden creëren voor stedelingen om de polder in te gaan. Dit gebied is druk bevolkt, maar tot dan toe met weinig mogelijkheden om dicht bij huis te recreëren. 'Wij zeiden meteen, oké, doe maar. Onze boerderij is toch al een soort kinderopvang voor kinderen uit het dorp, mensen komen hier graag naar de melkrobot kijken en ook voor opa's en oma's met kleinkinderen zijn wij een gewilde bestemming, dus er komen al heel wat mensen op het erf. Dan konden deze wandelaars er ook wel bij. Als hier nu een heel grote camping in de buurt

'In Wijk en Wouden gaat het om zeven paden, dat is heel wat. Bij elkaar heb je het dan toch over tientallen kilometers paden en duizenden wandelaars en toeristen die gebruik maken van de paden.'

zou zitten, en meteen dagelijks honderden onbekende wandelaars over het erf zouden komen, dan denk ik niet dat we het gedaan zouden hebben.'

Inmiddels is Kaptein coördinator voor de wandelpaden en is zij onlangs de boeren langs geweest om te vragen of ze de komende jaren weer door willen gaan. 'Op een na doen ze weer allemaal mee, en dat vind ik een positief signaal. Die ene die niet meer mee wil doen, doet dat niet om financiële redenen. Hij is duidelijk minder begaan met de wandelaars, het interesseert hem volgens mij niet zo veel. Het moet je ook wel echt liggen, denk ik. En het moet passen bij je bedrijf.

Net zoals de Steilrandroute waarvan we het boerenlandpad eigenlijk net even anders hadden willen leggen. Precies op de grens van het hoge veenweidelandschap en de diepe droogmakerij. Maar goed, de man over wiens land dat pad zou moeten lopen, wilde in die jaren gaan verkopen. Hij vreesde dat zo'n pad niet bevorderlijk zou zijn voor de

prijs en de verkoopbaarheid. Daar hebben we dus wel mee te maken: het moet passen bij de mensen en hun situatie.'

STICKERS EN BORDJES

Van de andere kant: het levert natuurlijk wel het nodige op. Per strekkende meter krijgen de boeren 75 cent. Dat is meer dan de landelijke 45 cent: de Stichting Land van Wijk en Wouden heeft dat bedrag opgehoogd. Is dat niet de moeite waard en een mooie aanvulling op het inkomen? 'Natuurlijk, het is een aardige bijdrage, maar daarvoor moet je het niet doen. Je moet als boer wel zorgen dat het pad begaanbaar is en goed aangegeven. Voor grotere investeringen, zoals het laten maken van duurdere bruggetjes, moet overigens apart geld gezocht worden. Markeringen, foldermateriaal en persberichten worden door de Stichting Land van Wijk en Wouden verzorgd.

Je hebt behalve de inkomstendering in ieder geval dus ook te maken met wat extra werk. Hoe groot de inkomstendering is, verschilt per boer. Ik denk dat een akkerbouwer gemiddeld genomen misschien iets meer schade heeft. Als melkveehouder hebben wij zelf uitgesteld maai-beheer tot 15 juni en dat is ook de datum dat het pad open gaat. Ons scheelt het dus eigenlijk geen grasopbrengst. Daar staat dan wel weer tegenover dat ik als vrijwilliger er toch veel werk mee heb. Als wij eens een keer gaan fietsen in het weekend, heb ik altijd bordjes en stickers in mijn fietstas om eventueel een bordje te vervangen of extra bewegwijzeringsstickers te plakken. Ik had eigenlijk gedacht dat we de eerste jaren niet zo veel onderhoud zouden hebben aan de routes, maar dat valt tegen. Er gaan dingen kapot, ze verslijten, ze worden weggehaald. En dat

WANDELAARS KUNNEN VIA TWEE ROUTES OVER HET LAND VAN MARGREET KAPTEIN LOPEN

DURA VERMEER STEILRANDROUTE (10, 14,5 OF 15,5 KM)

STARTPUNTEN

Station de Leyens (Zoetermeer), bushalte Lange Vaart (Hazerswoude) of halte Dr. Bouwdijkstraat (Zoeterwoude)
Door winning van turf, dé brandstof tot de 17e eeuw, ontstonden overstromingen in het gebied. Vanaf de 18e eeuw werd turf vervangen door steenkool. Overstroomde polders werden drooggemalen. Ervaar over de steilrand het hoogteverschil tussen het hoge veenweidelandschap en de diepe droogmakerij. Probeer het pontje (betaald door Dura Vermeer) bij de Geer. Bij Noord-Aa splitst de route en kunt u kiezen welke kant u op gaat.

WESTVAARTROUTE (4,7 KM)

STARTPUNT

carpoolplaats Gemeneweg (Hazerswoude-Rijndijk) (per ov bereikbaar vanaf bushalte langs de Gemeneweg)
De Westvaart was vroeger een belangrijke waterafvoer voor het water uit de diepgelegen droogmakerij Noordplas in Hazerswoude-Dorp. Dit droogmalen gebeurde door middel van zeven windmolens, die helaas allemaal verdwenen zijn. Niettemin maakt u op deze route kennis met het boerenland-schap, zoals dit in de afgelopen 1000 jaar door mensenhanden gevormd is: drooggemalen land, verdeeld in talloze percelen en nog steeds bevolkt door boeren en vee.

moet allemaal vervangen of gerepareerd worden. En ik besteed tijd om met de boeren te overleggen, met de natuurvereniging te overleggen, et cetera, et cetera. Er komt al met al veel bij kijken, maar dat heb ik er graag voor over.'

ATTRACTIES EN ARRANGEMENTEN

De boerenlandpaden krijgen de afgelopen jaren steeds meer body door kleine "attracties" en doordat het door steeds meer groepen wordt ontdekt. Zo wordt het voetveer dat je met de hand kunt bedienen ook volop gebruikt door fietsers die even afstappen, aan het ding draaien om over te steken en dan even het land in lopen. Op de kruising van de Westvaartroute en de Steilrandroute komt een vogelkijkhut te staan, dat trekt weer vogelliefhebbers aan.

Nu de paden er een paar jaar liggen, hebben andere ondernemers de paden ontdekt om op te nemen in arrangementen. Zo vinden er deze winter en lente wandelingen plaats over de boerenlandpaden waarbij de wandelaars een aantal lokale horecagelegenheden aandoen. En natuurlijk zijn er onderweg diverse mogelijkheden om allerlei streekproducten te kopen. 'We willen de paden nog meer op de kaart zetten. Dan is zo'n vogelkijkhut midden in de polder een prachtige plek. Het wordt een mobiele hut die we in het broedseizoen kunnen verplaatsen naar buiten het boerenland. Zo zie je dat de paden langzamerhand de plekken worden waar nieuwe initiatieven ontstaan. Dat is het mooie ervan.'

BEDREIGINGEN OPGELOST

Toch heeft het voortbestaan van de zeven paden even aan een zijden draadje gehangen. In de herfst van vorig jaar dreigden

NATTE VETERS MIDDAGZON GANZEN BLAREN MAIS Gps TURELUUR BOOMGAARD KOOLZAAD HOOIBERG LIBELLE

Dit gebied is druk bevolkt, maar tot dan toe met weinig mogelijkheden om dicht bij huis te recreëren Foto: Lex Broere

alle subsidies te stoppen. De beheercontracten met agrariërs voor het onderhoud van boerenlandpaden in het Land van Wijk en Wouden waren afgelopen, de regeling boerenlandpaden van het rijk stopte en ook de provincie twijfelde of ze door wilde gaan. 'Dat werden voor mij natuurlijk heel moeilijke gesprekken met de boeren: ik moest proberen om ze alle dertig weer mee te krijgen voor de komende jaren en tegelijkertijd kon ik ze geen zekerheid geven over de financiering. De voorzitter van de gezamenlijke agrarische natuurverenigingen dreigde vervolgens dat de paden dan ook onherroepelijk dicht zouden gaan per 1 januari 2012. Het was duidelijk als drukmiddel bedoeld om de provincie aan haar afspraken te laten houden. Misschien dat een paar boeren hun land wel open hadden gehouden, maar er waren er zeker ook, die om principiële rede-

'Ik moet wel zeggen dat je merkt dat het van een paar cruciale momenten en personen in de bestuurlijke wereld afhangt dat de subsidie weer is toegezegd'

nen de paden hadden afgesloten. En dan heb je toch een paar jaar lang voor niets een netwerk opgebouwd.'

CRUCIALE MOMENTEN

Marijke Langeveld van Stichting Land van Wijk en Wouden weet echter dat er inmiddels geld is toegezegd. Haar stichting, de voormalige gebiedscommissie, heeft van de Regio Holland Rijnland (een samenwerkingsverband van vijftien gemeenten) een toezegging gekregen tot en met 2012. De regio streeft ernaar vanaf 2013 de paden in de structurele begroting op te nemen. Daarnaast heeft de provincie geld toegezegd voor de komende zeven jaar. Daarmee moet het volgens Langeveld te doen zijn om de paden te onderhouden. 'Ik moet wel zeggen dat je merkt dat het van een paar cruciale momenten en personen in de bestuurlijke wereld afhangt dat de subsidie weer is toegezegd. Daarnaast is het van belang, zo blijkt, dat je een onderwerp als boerenlandpaden in een groter verband oppakt. Voor een individuele agrariër is het veel te veel administratief werk om gebruik te maken van de boerenlandpadregeling over zijn eigen land. Daar is een agrarische natuurvereniging of een grotere gebiedsorganisatie voor nodig, die over gemeentegrenzen heen kijkt en tussen agrariër en overheid in staat. In Wijk en Wouden gaat het om zeven paden, dat is heel wat. Bij elkaar heb je het dan toch over tientallen kilometers paden en duizenden wandelaars en toeristen die gebruik maken van de paden.'

GEERT VAN DUINHOVEN

Wandelen op de provinciale beleidsagenda

De rijksregeling voor de boerenlandpaden zijn bijna nergens een-op-een overgenomen. De provincies geven er allemaal een eigen draai aan en reageren ook overal weer anders op de bezuinigingen door de rijksoverheid. Een rondje langs de velden.

NOORD-HOLLANDSE BOERENLANDPADEN KRIJGEN PLEK IN NIEUWE NOTA

Noord-Holland kan zich erop beroepen de meeste kilometers boerenlandpad te hebben aangelegd: tot en met 2010 ging het om 72 kilometer. Bovendien is het ook de enige provincie die de rijksbijdrage per kilometer zelf heeft verhoogd tot 75 cent. In 2011 is er nog eens een kleine 15 kilometer bijgekomen of nog aan aanvragen in behandeling. 'Ik kan nog niet

zeggen hoeveel daarvan door de selectiecriteria komt', licht Jasmijn Nijssen toe als woordvoerder groen van de provincie, 'maar het moet wel raar lopen als geen van de aanvragen aan de voorwaarden voor subsidieverlening voldoet.' Er zal dus nog wel een paar kilometer aan boerenlandpad aan deze toch al hoge score worden toegevoegd. 'De beëindiging van de subsidieregeling door het Rijk heeft hier geen invloed op. Voor deze projecten uit 2011 was al geld gereserveerd; 64.078 euro om precies te zijn.' Maar of er ook dit jaar en daarna nog aanvragen kunnen worden ingediend, is nog maar de vraag. Nijssen: 'Het provinciebestuur heeft nog geen standpunt bepaald over wat te doen nu de rijksbijdrage is gestopt. Er is zelfs nog geen ambtelijk advies. Dat komt er pas als de nieuwe agenda Natuur, Landschap en Recreatie klaar is, waaraan we nu werken. Daar zou de regeling boerenlandpaden een

plaats in kunnen krijgen. Of dat zo is, hangt ook af van de verdeling over de provincies van het geldbedrag dat in het Natuurakkoord met staatssecretaris Bleker is overeengekomen.'

VOORTZETTEN VAN DE REGELING HEEFT IN DRENTHÉ GEEN PRIORITEIT

Drenthé houdt het waarschijnlijk voor gezien, laat Karin Tap, beleidsadviseur vrijetijdseconomie, weten. 'De aanleg van boerenlandpaden was tenslotte een rijkstaak en nu de subsidie ophoudt, voelen wij er weinig voor die taak over te nemen. Als provincie hebben we niet ingestemd met het bestuursakkoord Natuur dat staatssecretaris Bleker met de provincies heeft gesloten. Weliswaar hebben Provinciale Staten nog geen standpunt ingenomen over de vervolgstappen op deze afwijzing,

maar het ligt voor de hand dat wij niet doorgaan met de subsidie voor de aanleg van boerenlandpaden.' Daar komt bij dat de noodzaak in Drenthé klein is. Karin Tap: 'Drenthé is natuurlijk al ruim bedeed met wandelpaden, dus de behoefte is erg klein. Dat blijkt ook wel uit de geringe hoeveelheid aanvragen voor boerenlandpaden die de afgelopen jaren zijn ingediend en gehonoreerd. Het onderwerp boerenlandpaden speelt gewoon nauwelijks in onze provincie.'

SCHRIKDRAAD KLAPROOS GEITENSTAL MESTKEVER ZWANEN

VENNETJE MEIDOORN KNOTWILG MEGASTAL OMMETJE

LIMBURG IS TE LAAT

‘Pas enkele maanden geleden hoorden we van de aparte landelijke regeling voor boerenwandelpaden.’ Aan het woord is Erik Meijs, projectleider Groenblauwe Diensten bij de provincie Limburg. De provincie is dus te laat. Wel geeft de provincie op andere wijze invulling aan wandelen over boerenland. Met de Verklaring van Roermond, een verklaring over het platteland buiten de EHS, werd een regeling voor groenblauwe diensten in het leven geroepen. Hoeveel boerenlandpaden dat heeft opgeleverd weet Meijs niet, aangezien de regeling pas begin 2011 is begonnen. Voor wandelen over boerenland binnen de EHS bestaat sinds 2010 een pakket vanuit de regeling SNL. De eerste monitoringsgegevens wijzen op een beperkt gebruik van ongeveer vijfhonderd meter per jaar.

Tenslotte zijn vanuit het Limburgse plattelandsprogramma (pMJP 2007-2013) de afgelopen jaren veel struin- en voetpadprojecten uitgevoerd, om de toegankelijkheid en de beleefbaarheid van het platteland te vergroten. Zowel provincie, rijk (ILG), Europa (POP) als andere partners financieren. ‘Vooral de stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen heeft veel van dit soort struinpaden gerealiseerd.’

Er is in de provincie veel aandacht voor wandelen. ‘We wijzen daarbij gemeenten op de mogelijkheden die liggen bij boeren. ‘Dat is niet structureel’, zeggen ze dan. Het is

inderdaad een nadeel dat pakketten voor groenblauwe diensten nooit langer dan zes jaar kunnen worden afgesloten.’ Maar daar is misschien in de toekomst wel iets voor te regelen, denkt Meijs, waarbij boeren en particulieren ook kunnen kiezen voor een meer duurzaam pakket. Via de notaris zou dan een zakelijk recht met kettingbinding kunnen worden afgesloten, waarbij de eigenaar een éénmalige vergoeding krijgt voor de waardevermindering. Hoewel het ILG wegvallt, ziet Meijs nog wel toekomst voor wandelen over boerenland. ‘Het rijk laat het beleid en de uitvoering rondom landschap momenteel over aan de provincies en gemeenten. In ons nieuwe provinciale coalitieprogramma Cultuur en Landschap proberen we daarom meer private partijen te betrekken.’ Horeca en toerisme, en daarmee toegankelijkheid en beleving van het landelijk gebied, zijn in dat programma belangrijke pijlers. ‘Daarbij worden boerenlandpaden ook vaak genoemd. Dus het realiseren daarvan kunnen we in de toekomst vaker van die kant bekijken.’

DE WEINIGE BOERENLANDPADEN IN OVERIJSSSEL ZIJN WEL PARELTJES

Net als Drenthe is ook Overijssel gezegend met duizenden kilometers “traditionele” wandelpaden. Daar tegenover staat dat er 21 kilometer

boerenlandpad is. ‘Toch zijn we blij met die kleine stukjes, want vaak zijn dat de pareltjes’, zegt Ruurd Klaver, die als projectleider Wandelnetwerk bij de provincie werkt. ‘Dankzij de paden over het land van boeren hebben we saaie omwegen over of langs soms drukke asfaltwegen kunnen afsnijden. Soms gaat het slechts om een pad van een paar honderd meter of nog minder, maar voert het wel langs een beekje of een ander mooi landschapselement. In alle gevallen maken ze het wandelnetwerk een stuk aantrekkelijker.’

De provincie heeft bijna haar doelen bereikt op het gebied van wandelpaden. In Twente en het Vechtdal is het wandelnetwerk af. Samen zijn die twee goed voor een slordige 4000 kilometer wandelpad. Eind volgend jaar moet ook in Waterrijk (wat tot voor kort toeristisch bekend stond als de Kop van Overijssel), Salland en de IJsseldelta (de streek ten noorden van Zwolle) het netwerk voltooid zijn, waarna er nog eens ruwweg 2000 kilometer pad bij is gekomen. Gezien het geringe aandeel dat boerenlandpaden hierin inneemt, is het wegvallen van de subsidie voor boerenlandpaden dus geen ramp. Klaver: ‘Bovendien hebben we inmiddels via onze Kwaliteitsimpuls Toeristische Routestructuren – onder bepaalde voorwaarden – de mogelijkheid om toch zulke pareltjes te creëren. Bijvoorbeeld op basis van een wens van een vereniging dorpsbelangen die

een lokaal ommetje wil aanleggen. Als zo’n pad en de route aansluiten op het provinciale wandelnetwerk, subsidiëren we dat.’ Wel is er een verschil met de subsidie voor boerenlandpaden. ‘De provinciale bijdrage beperkt zich tot de aanleg, de boer krijgt nu geen geld meer voor het onderhoud.’ Verder biedt de regeling groenblauwe diensten soms uitkomst. Sommige gemeentes in Overijssel hebben de aanleg en het onderhoud van wandelpaden of -routes opgenomen in de vergoedingen voor boeren die zulke diensten leveren.

‘WE PROBEREN HET GRONINGER PROVINCIEBESTUUR ERTOE TE BEWEGEN DOOR TE GAAN’

Het kortste boerenlandpad dat in Groningen is aangelegd, is 380 meter lang. Het langste is 2650 meter. Deze precieze getallen doen vermoeden dat Linda Eekma van de provincie Groningen tot op

de meter precies weet hoeveel kilometer er precies is aangelegd. ‘Inderdaad’, beaamt ze. ‘Sinds 2007 is er 18 kilometer en 225 meter gerealiseerd.’ Deze paden maken nu deel uit van diverse (nieuwe) wandelroutes, met een totale lengte van bijna 86 kilometer en konden dankzij de regeling “Wandelen over Boerenland” aangelegd worden.

Afgezet tegen de 83 kilometer die als streefgetal is gesteld, is 18 kilometer niet veel, maar ook daar heeft Eekma een antwoord voor klaar: ‘In feite is dat getal ook maar uit de lucht geplukt. Voor het hele land was ruwweg 1000 kilometer als uitgangspunt genomen. Deel je dat door de 12 provincies, dan kom je afgerond uit op 83.’

Los hiervan is een verklaring voor het beperkte aantal kilometers boerenlandpad volgens haar dat de provincie geen initiatienemer is. ‘Onze taak is te bekijken of de aanvragen aan de voorwaarden voldoen. We zijn dus afhankelijk van mensen die met voorstellen komen.’

Eekma verwacht dat de aanleg van boerenlandpaden stopt, nu het rijk niet langer bijdraagt. ‘Dat is immers het basisprincipe van het provinciebestuur: als het Rijk stopt, houden wij er ook mee op.’ Toch ziet ze nog een lichtpuntje. ‘Ons ambtelijk advies is namelijk: doorgaan zolang ons deel van het budget dat we hadden gereserveerd voor de hele periode die loopt tot 2014, niet op is.

Groningen had net als het Rijk 189.000 euro uitgetrokken voor boerenlandpaden en ons aandeel is nog niet helemaal uitgegeven. Het is nu dus afwachten of we het bestuur kunnen overtuigen.’

FRIESLAND EN FLEVOLAND DOEN HET RUSTIG AAN

In Flevoland is de achterliggende jaren geen enkel boerenlandpad aangelegd. En juist nu er voor 2012 enkele werkzaamheden staan geprogrammeerd, schaft het Rijk de subsidie af. Of er ergens door de IJsselmeerpolder dus misschien toch nog een boerenlandpad tot stand komt, is nog maar de vraag, want de provincie heeft nog geen standpunt bepaald of het zonder rijksbijdrage wel met het project doorgaat. Wel is de provincie betrokken bij “Op de kuierlatten”. Onder die noemer zijn in Flevoland veertien wandelroutes over boerenland uitgezet. Soms over het weiland van melkveehouders, soms over de akkers van akkerbouwers, soms over een combina-

tie daarvan. Hoe verschillend de wandelingen ook zijn, ze garanderen volgens de initiatiefnemers “allen een ongekende natuurbelieving en bewijzen dat landbouw, natuur en cultuur bijzonder goed samengaan. De wandelroutes zijn een aanrader voor wandelaars die graag buiten de gebaande paden treden”. Ook in Friesland, waar boerenlandpaden overigens dun gezaaid zijn, zijn de afgelopen jaren nauwelijks paden bijgekomen onder de noemer boerenlandpaden. Er ligt drie kilometer en er zijn aanvragen binnengekomen voor nog een paar kleine stukjes. Het provinciebestuur weet nog niet hoe en of ze in de toekomst iets wil betekenen voor de paden.

GELDERLAND: WANDELEN OVER BOERENLAND ZONDER RIJKSREGELING

Gelderland heeft nooit aanspraak gemaakt op de landelijke boerenlandpadregeling. Dat klinkt wat eigenaardig: een provincie die bewust rijksgeld laat liggen. Paul Akkerman, beleidsmedewerker Recreatie en Toerisme bij de provincie, legt uit: ‘Reden om niet mee te doen aan de landelijke regeling was het gebrek aan middelen voor recreatie en toerisme in het algemeen, en wandelen in het bijzonder.’ Een regeling waarbij de provincie zelf nog vijftig procent van de kosten op moet

hoesten, dat zat er gewoon niet in. ‘De provincie heeft voor het vrijetijdseconomisch beleid maar vier ton voor cofinanciering, plus een aantal budgetten voor incidentele projecten. Dat is te weinig.’ Geen speciale regeling voor boerenlandpaden in Gelderland dus. Wat overigens niet wil zeggen dat er niet wordt gewandeld door het boerenland. Zo kon bijvoorbeeld een ton uit het ILG-budget worden besteed aan de knelpunten op langeafstandsnetwerken voor varen, fietsen en wandelen. Daarmee zijn onder meer klompenpaden, struinpaden en kerkenpaden gesubsidieerd. Maar, zoals Akkerman benadrukt: ‘Geld wordt echt bij elkaar geschraapt. En boerenlandpaden kunnen alleen worden aangelegd als er geld achter zit.’

Toch ziet Akkerman het niet zo somber in. ‘De provincie is tevreden over de aandacht die bestaat voor wandelen over boerenland. Het gaat dan bijvoorbeeld om ommetjes die deels over boerenland gaan. Hoewel grondig onderzoek ontbreekt, heerst alom het gevoel dat er meer gebruik wordt gemaakt van het boerenland.’ En dus wil de provincie in de komende tijd een nieuwe poging doen om een regeling op te zetten. De mogelijkheden worden daarvoor nog verkend. Akkerman ziet de provincie niet zelf een bureautje inrichten, en Wandelnet wil geen rol meer vervullen. ‘Misschien Landschapsbeheer. Zij zijn vast wel bereid, doen bijvoorbeeld ook

ASPERGESTEKEN BUIZERD WIND GLASTUINBOUW BOEKWEIT

BOERENKOOL AARDAPPELVELD WINDMOLEN VELDLEEUWERIK

al ommetjes. Landschapsbeheer heeft al eerder een poging gedaan, met het Wandel Steunpunt, maar dat heeft het niet gered. Het gaat toch om een fors bedrag.' Die haalbaarheid blijft dus nog maar de vraag, zeker met alle bezuinigingen. 'Maar niet geschoten is altijd mis. Geld, regeling en draagvlak, dat is de taak van de provincie voor de komende tijd.'

ZOEKEN NAAR NIEUW GELDPOTJE VOOR BOERENLANDPADEN IN ZUID-HOLLAND

Hoewel de provincie Zuid-Holland gebruik heeft gemaakt van de rijksregeling, heeft zij de SNL voor boerenlandpaden niet opengesteld. Mieke Vellekoop van het Bureau Landelijk Gebied vertelt: 'Wij hadden al een apart subsidie-artikel. Boerenlandpaden staan in Zuid-Holland als apart onderdeel vermeld in de Subsidieregeling Landelijk Gebied.' Met die regeling kunnen boeren niet alleen subsidie voor paden aanvragen, maar ook voor kleine voorzieningen als een loopplank.

Maar er is nog een andere reden om SNL niet open te stellen: 'Omdat de SNL via Dienst Regelingen loopt, heb je als provincie nog weinig grip op de goedkeuring van aanvragen. Omdat de boerenlandpaden in Zuid-Holland onderdeel zijn van het zogenoemde Wandelrouten netwerk, willen we het graag in eigen hand houden.'

De ervaringen met het boerenlandpad zijn wisselend. 'Als het lukt, heb je kwalitatief iets leuk. Maar het levert ook veel rompslomp, en het vastleggen van contracten kost veel tijd. En het is natuurlijk maar voor een jaar of zeven.' Boeren lijken dat laatste niet altijd te beseffen. 'De regeling staat nu onder druk, maar veel boeren gaan er automatisch vanuit dat deze vervolg krijgt.' Boeren zijn zelf ook niet altijd gelukkig met het resultaat. Soms zijn er slechte ervaringen met wandelaars. 'Boeren zeggen er wat van als een hond losloopt, en krijgen een grote mond terug. Mensen denken vrij over het platteland te lopen, maar zijn in feite te gast op iemands grond.' Natuurlijk zijn er ook tal van positieve verhalen. Boeren die het heel leuk vinden mensen op hun erf te hebben. Mensen die bijvoorbeeld direct een stukje kaas in de boerderijwinkel komen kopen. De geplande 53 kilometer boerenlandpad is inmiddels wel ongeveer gerealiseerd. Hoe nu verder? 'Formeel is er nog niets omtrent boerenlandpaden vastgelegd. Het

Wandelrouten netwerk is in 2010 door Provinciale Staten vastgesteld. Daar proberen we beleidstechnisch de boerenlandpaden aan te koppelen.' Maar de bodem raakt in zicht. Nog één subsidieronde, denkt Vellekoop, dan is het potje leeg. Wel is met het wegvallen van het ILG € 100 miljoen uit de coalitieonderhandeling beschikbaar gekomen voor Groen. 'Daarin probeer ik ook te zoeken naar geld voor boerenlandpaden.'

COFINANCIERING IN NOORD-BRABANT

Noord-Brabant vult als een van de drie provincies beleid voor boerenlandpaden op haar eigen manier in. Boerenlandpaden, of "Wandelen op Boerenland", vormt een pakket binnen een brede regelgeving voor allerlei projecten op gebied van natuur en landschap. Met dit eigen initiatief loopt Noord-Brabant eigenlijk een beetje voor de muziek uit. De regeling bestaat sinds 2006, met een aanloop in 2005 waarin een aantal pilots is uitgevoerd om mogelijkheden en routes te verkennen. Tegen de tijd dat het rijk met zijn regeling voor boerenlandpaden kwam, was Noord-Brabant beleidstechnisch al voorzien. En die sporen zijn eigenlijk nooit meer samengekomen. Dat betekent dat de provincie de boerenlandpaden geheel uit eigen zak betaalt. De regelgeving voor natuur en landschap, en dus óók het pakket "Wandelen op boerenland", stoelt op cofinanciering. Eddy Nieuwstra-

ten, beleidsmedewerker Natuur en Landschap, vertelt hoe dit in elkaar steekt. 'Vanuit de provincie kijken we bij gemeenten en waterschappen wat wensen zijn en hoeveel geld het kost. Wij verdubbelen hun inzet. Daarnaast financiert de provincie datgene wat nodig is voor de organisatie en het proces. Voor die ondersteuning wordt bijvoorbeeld een lokale veldcoördinator ingezet.' Ook achter het pakket "Wandelen op Boerenland" zit een belangrijk stukje organisatie. Zonder ondersteuning geen succes, meent Nieuwstraten.

Er wordt veel gebruik gemaakt van de regeling, en inmiddels is 63 kilometer wandelpad aangelegd. Volgens Nieuwstraten is het succes vooral te danken aan de lokale aanpak. 'Gemeenten hebben gebieden aangewezen waar wandelpaden goed mogelijk zijn, gebaseerd op draagvlak. Ook het werken met veldcoördinatoren loopt goed. Die zijn vaak in het gebied geworteld, hebben het netwerk en de kennis. Daar betaal je wat voor, maar het levert wel succes.' Knelpunten zijn er natuurlijk ook. Juist de minimale inrichtingseisen van het boerenlandpad leiden nog wel eens tot achterstallig onderhoud. 'En het aanhaken op bestaande wandelroutes is best een kunst. Je bent afhankelijk van de omstandigheden en de betaalbaarheid.' De toekomst van boerenlandpaden in Noord-Brabant blijft vooralsnog ongewis. Feit blijft dat subsidies onder druk staan door bezuinigingen. Maar toch: de wens vanuit de provincie is aanwezig, er is

draagvlak, en gemeenten zien nog steeds heil in de cofinancieringsconstructie.

UTRECHT: NIET MEER RECREATIEF GROEN, WEL BETER TOEGANKELIJK

Utrecht maakt gebruik van de landelijke regeling. Het budget voor onderhoud en beheer van boerenlandpaden, 45 cent per meter per jaar plus de 12 cent die Wandelnet krijgt, zal tot 2013 worden voortgezet. De provincie heeft ongeveer 25 kilometer aan boerenlandpad waarvan maar een paar kilometer in de afgelopen zes jaar is gerealiseerd. Oorspronkelijk was ongeveer zeventig kilometer gepland. In een nog vast te stellen subsidiekader komt uiteindelijk meer duidelijkheid over hoeveel geld de provincie nog heeft voor het in stand houden van routenetwerken en het voortzetten van een aantal voormalige (rijks)doelen. Provincie Utrecht heeft met de herijking van beleid en de grote rijksbezuinigingen daarin, keuzes moeten maken. Met het Akkoord van Utrecht is besloten de nadruk te leggen op de natuuropgave. Momenteel werkt provincie Utrecht aan de Visie Recreatie en Toerisme 2020, waarin sterk wordt ingezet op het verbinden en afstemmen van regionale en landelijke routes voor wandelen, fietsen en varen. Een groeiende bevolking betekent

meer behoefte aan recreatiemogelijkheden. Beleidsadviseur Recreatie en Toerisme Gwen Boon: 'Dat betekent niet automatisch meer oppervlakte aan recreatief groen, zeker niet in deze tijd van bezuinigingen. Een aantrekkelijk routenetwerk en een betere bereikbaarheid van het groenblauwe landschap is dan belangrijk.' Routes over boerenland kunnen daaraan bijdragen. Het besluit over de visie moet nog genomen worden door Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten. 'Een vervolgstap is om in het kader van het traject "Toekomst Recreatieschappen" te bekijken hoe we de opgave duurzaam en met alternatieve bronnen kunnen financieren. In ieder geval is de intentie aanwezig om in deze moeilijke tijden te behouden wat er al is.' Landschap Erfgoed Utrecht heeft veel boerenlandpaden aangelegd in de vorm van klompenpaden. Mensen van buiten de regio blijken speciaal voor deze paden naar de provincie te komen. Er is dus behoefte aan. Het realiseren van boerenlandpaden, en dus toegang krijgen tot agrarisch grond, blijkt

echter een lastige opgave. Een tendens is wel dat steeds meer agrariërs een manier zoeken om hun werkzaamheden te verbreden. Boon: 'Wellicht dat boerenlandpaden dan een belangrijkere rol gaan spelen, omdat agrariërs de economische meerwaarde ervan inzien. Financiering vanuit de overheid is dan wellicht ook niet meer nodig.'

'ZEELAND IS BIJNA AF'

Zeeland heeft ervoor gekozen om zelf, dus zonder tussenkomst van Wandelnet, voor haar wandelnetwerken te zorgen. Stichting Landschapsbeheer Zeeland (SLZ) kreeg de taak zorg te dragen voor de ontwikkeling van het wandelnetwerk, en ziet ook toe op het onderhoud. Promotie is in handen van Routebureau Zeeland. 'Door de diversiteit aan eigenaren kost de ontwikkeling van het wandelnetwerk tijd. Je rolt het niet "even" uit.' Maar SLZ gaat voortvarend te werk. Met resultaat. Medewerker Natuur en Landschap Marion Struik: 'Eigenlijk is het "Wandelnetwerk Zeeland" in 2013 zo goed als afgerond. Als onderdeel van dit Wandelnetwerk voert de provincie ook de boerenlandpadenregeling uit, in samenwerking met lokale organisaties en SLZ. Zo blijft er in de regio een vinger aan de pols. Dit was voor de provincie ook reden om het pakket in de SNL niet open te stellen. Er is beperkt budget, dus de boerenlandpaden moeten

echt ingezet worden in het wandelnetwerk. Op die manier wordt versnippering voorkomen.' Soms nemen boeren zelf het initiatief, maar doorgaans is Stichting Landschapsbeheer Zeeland de aanjager. 'We zetten eerst de lijnen uit: hoe en waar kunnen we boerenlandpaden aanleggen om het wandelnetwerk gevarieerd te maken?' Dat gaat niet altijd van een leien dakje, soms is er sprake van weerstand. 'Boerenlandpaden worden vooral interessant wanneer mensen zelf iets te bieden hebben, bijvoorbeeld huisverkoop van streekproducten of een camping. Maar het komt voor dat boeren uiteindelijk toch niet willen. Dan mist er een schakel, en dat is jammer.' De provincie is enthousiast. Struik: 'Het netwerk draagt bij aan een aantrekkelijk en toegankelijk platteland. Dat geeft economisch ook weer een impuls. En boerenlandpaden zijn er een wezenlijk onderdeel van. Ze vormen als het ware de ontbrekende schakels.' Struik heeft de indruk dat de paden veel worden gebruikt. 'Het wordt natuurlijk ook aantrekkelijker met een groter netwerk.' En hoewel ook Struik toegeeft dat het financieel moeilijk wordt, ziet de toekomst er zonnig uit. 'Er is in geïnvesteerd, het is zonde om dat weg te gooien. De intentie is dus om te blijven investeren.'

LOTTY NIJHUIS
WIM VAN WIJK

ZURING KOOLWITJE PICKNICK SLUIPWESP VARKENSSTAL BOOMWORTEL BOTERBLOEM BOLLENVELDEN LUZERNE

Laat maar komen!, was de reactie van Jan Aantjes toen de voorzitter van de Agrarische Natuurvereniging Den Hâneker inventariseerde welke boer belangstelling had om zijn land open te stellen voor wandelaars. Die vraag kwam – al weer ruim tien jaar geleden – van Eef Boeve, tegenwoordig padcoördinator van het Floris V-pad voor de Stichting Wandelnet. Het boerenlandpad avant la lettre is er gekomen, tot genoegen van de wandelaars, Aantjes en Boeve. Daarom zaten de boer en de coördinator in januari weer om de tafel van de sfeervolle oude boerderij onderaan de Lekdijk in Streefkerk. Nu om over verlenging van het contract te spreken.

Boer Aantjes beleeft plezier aan wandelaars in zijn weiland

Het Nederlandse Floris V-pad loopt van Amsterdam naar Parijs. ‘Hoe gaat dat met zo’n pad?’, stelt Eef Boeve de retorische vraag, om hem vervolgens zelf te beantwoorden. ‘Als je hebt gezorgd dat het pad er komt, ga je na een tijdje kijken waar verbeteringen mogelijk zijn. Welnu, bij Schoonhoven steekt het pad de Lek over en voert dan een groot gedeelte over de tiendweg naar de molens van Kinderdijk. Na een paar kilometer tiendweg wil je als wandelaar wel eens wat anders en vandaar dat wij indertijd dat verzoek aan de agrarische natuurvereniging Den Hâneker richtten.’ ‘Daar was en ben ik nog lid van’, neemt Jan Aantjes het over. ‘Dus toen die vraag ter

sprake kwam, heb ik gezegd dat ik daar wel voor voelde. Niet lang daarna is Boeve een keer op bezoek gekomen en hebben we gekeken wat de wensen waren en wat er mogelijk was.’ Daar is uitgekomen dat de wandelaars nu ruim een kilometer dwars door de weilanden van de Alblasserwaard lopen, soms nieuwsgierige koeien achter zich aan krijgen, dan weer kieviten of grutto’s zien opvliegen, maar altijd kunnen genieten van het weidse polderlandschap. ‘En daar beleef ik dan weer plezier aan’, zegt Aantjes. ‘Als mensen zeggen hoe mooi ze het vinden of dat ze het waarderen dat ze over mijn land mogen lopen, geeft mij dat ook weer voldoening.

Ik vind ook dat wij boeren moeten beseffen dat wij het grootste deel van Nederland beheren en dat je daar best eens iets voor terug mag doen. Bovendien vind ik het leuk om af en toe eens een praatje te kunnen maken, hoewel... er zijn ook wandelaars die je zonder boe of ba voorbijlopen.’

VOORWAARDEN

In het contract dat Aantjes en Boeve namens Wandelnet ondertekenden, staat dat Aantjes het pad 10 jaar lang moet openstellen en dat hij er ook voor moet zorgen dat het pad toegankelijk is. ‘Dat betekent dat ik ervoor moet zorgen dat de hekken makkelijk te openen en te sluiten zijn of dat er een stile is. En er

Foto: Lex Broere

Jan Aantjes (links) en Eef Boeve Foto: Wim van Wijk

moeten bordjes bij komen te staan dat wandelen toegestaan is. Plus hier en daar nog een paaltje met een roodwit schildje erop.’ Een echt pad heeft hij niet hoeven aanleggen. ‘Nee hoor, ze lopen gewoon door het weiland in een rechte lijn naar de brug met het volgende weiland en uiteindelijk naar de Middenpolderweg, waar ze mijn land weer verlaten. Wie wil mag in het gras bij de slootkant gaan zitten; dan kunnen ze genieten van de bloemenpracht, want ik doe ook aan slootkantbeheer. Ik denk er zelfs over om een bankje neer te zetten, ze bewijzen mij tenslotte ook wel eens een dienst. Er is wel eens iemand teruggekomen om te vertellen dat er een schaap in de sloot zat.’ Vervelende ervaringen heeft Aantjes in al die jaren niet gehad. ‘Langeafstandwandelaars vormen toch een selecte groep. Ze hebben geen honden bij zich, doen

allemaal netjes het hek achter zich dicht, nee, ik kan niet zeggen dat ik wel eens spijt heb gehad dat ik ja heb gezegd.’ Anderzijds is het ook niet zo dat er bij de stichting Wandelnet enthousiaste reacties zijn binnengekomen sinds de route is gewijzigd en nu door het weiland van Aantjes loopt. Boeve: ‘Meestal krijgen we alleen maar reacties als er iets niet klopt.’ Intussen heeft Aantjes wel de indruk dat het pad in trek is bij wandelaars. ‘Ik zie toch bijna elke dag wel wandelaars, ‘s zomers natuurlijk meer dan in de winter, maar ook vorige week, toen het toch bepaald geen lekker weer was, zag ik er een paar lopen.’

NIEUW CONTRACT

Inmiddels zijn de tien jaar die in het contract stonden voorbij. Eind vorig jaar is Aantjes benaderd over voortzetting van het contract. ‘Daar heb ik weer ja op gezegd.’ Maar blijft hij daarbij, nu de boerenlandregeling stopt

en hij dus geen vergoeding meer krijgt? ‘O, daar heb ik nog niets van gehoord.’ En ook Boeve kan niet zeggen of beëindiging van de regeling nog gevolgen heeft voor Aantjes. ‘Ik weet niet beter of de subsidie loopt gewoon door.’ ‘Maar in feite doet dat er voor mij ook niet toe’, gaat Aantjes verder. ‘Als je hier alleen aan mee zou doen voor het geld, moet je het niet doen. Hou me ten goede, ik zou het jammer vinden als de vergoeding stopt, maar ik ga er wel mee door. Trouwens, waar praten we over? Ik krijg per jaar 45 cent voor elke strekkende meter. Voor mij weegt zwaarder dat ik, in een tijd waarin boeren vaak alleen maar in verband gebracht worden met bio-industrie, megastallen, Q-koorts en noem maar op, mensen ook een andere kant van het boerenbedrijf kan laten zien.’

WIM VAN WIJK

KASSEN NAAKTLAK EIKENHAAG OOIEVAAR SPRUITJES PAARDENBLOEM VEEROOSTER BEEKJE POPULIER MEIDOORN

PRIKKELDRAAD NAT GRAS SCHOLEKSTER SUIKERBIETEN OCHTENDMIST
PAALTJE HERDERSHOND MODDERPOEL FLUITEKRUID RUGZAK SLOOT-
KANT AFRITSBROEK REIGER KLEIGROND THERMOSFLESJE TREKKER KIE-
KENDIEF HARDE WIND BOERENZWALUW MESTLUCHT SILO'S HEKJE WAN-
DELKAART AVONDLICHT REGENBUI PONTJE MUIZENHOL NATTE VETERS
WIND MIDDAGZON GANZEN BORDJE MAISVELD OVERSTAPJE GPS EIKEN-
HAAG KLAPROOS GEITENSTAL MESTKEVER KOMPAS VENNETJE MEIDOORN
KNOTWILG MEGASTAL BOERIN PROFIELZOO SCHRIKDRAAD VOORJAAR

Een boerenlandpad is zo aangelegd: bordje in de wei en daar is het pad. Vaak is dat al voldoende voor de meeste wandelaars. Toch is het zinnig om juridisch een aantal zaken goed te regelen.

Boerenlandpaden: goed geregeld

Een van de redenen waarom de aanleg van boerenlandpaden niet zo snel gaat als sommigen wel zouden willen, is het twijfel over de juridische zaken rondom de wandelpaden: blijft de bestemming wel agrarisch, wie draait op voor ziekten bij het vee, hoe zit het met de aansprakelijkheid als wandelaars zich bezeren of gewond raken tijdens een wandeling? Vaak begrijpelijke angsten maar uit ervaring blijkt dat de angst vaak ongegrond is.

NEOSPOORA

Ten eerste het gevaar op ziekten bij de schapen of koeien door bijvoorbeeld de honden die voorbijkomen. Meest genoemd wordt in dit kader de Neospora. De parasiet *Neospora canicum* is een belangrijke veroorzaker van abortus onder runderen. De hond fungeert als gastheer voor deze parasiet en brengt deze over via de ontlasting in het gras (weiland of maaisel) dat de koe eet. Het Kenniscentrum Recreatie heeft in 2008 onderzoek laten doen. Neospora komt in Nederland voor op 76 procent van de melkveebedrijven en 61 procent van vleesveebedrijven.

De kans op overdracht van moederkoe op kalf is veel groter dan de kans op besmetting van de koe door de hond. Deze kans is slechts 4,5 procent. Dat komt neer op 1,4 besmettingen per 100 runderen per jaar. De eigen hond van het bedrijf blijkt een belangrijke factor op bedrijven

met Neospora. De hond van bezoekers of recreanten geeft dus een hele kleine extra kans op besmetting. Er zijn overigens geen wettelijke regels gemaakt. Maar agrariërs kunnen natuurlijk wel altijd zelf huisregels maken. Zij kunnen besmetting beperken door de eigen hond en andere honden hun behoefte te laten doen op plekken waar koeien er niet mee in aanraking komen zoals wegbermen, en de honden aan te lijnen op wandelpaden. Bovendien kunnen boeren ook altijd zelf beslissen of ze honden toelaten op hun paden.

AANSPRAKELIJKHEID

Een andere angst is de aansprakelijkheid. Denk bij mogelijke ongevallen aan een wandelaar die door een houten overstapje zakt of aan een schaap dat opgeschrikt is, te water raakt en verdrinkt. Hoewel dergelijke ongevallen sporadisch voorkomen, wordt hiervoor in de meeste provincies een aansprakelijkheidsvereenkomst afgesloten die schade aan en door wandelaars dekt. De provincies vinden de wandelpaden doorgaans belangrijk genoeg om niet alleen financieel maar ook juridisch goed te regelen. Over het algemeen regelen provincies in een individuele overeenkomst met de agrariërs dat het eigendom volledig in handen blijft van de agrariër en dat de eventuele schade die wande-

laars veroorzaken worden vergoed door de provincie. Uiteraard gaan dit soort overeenkomsten gepaard met de nodige uitsluitingen en voorwaarden. Een agrariër moet natuurlijk wel in redelijkheid kunnen aantonen dat de schade is veroorzaakt door recreanten en niet het gevolg zijn van normale bedrijfsrisico's. En natuurlijk ook zaken als gewone slijtage of onderhoud betaalt de provincies doorgaans niet.

TER BEDE

Tot slot de angst voor bestemmingswijziging: net als de hoogte van de vergoeding en de duur van het contract, regelt een provincie ook dat er op geen enkele manier een aanspraak gedaan kan worden op de grond: na de contractperiode kan een agrariër altijd beslissen om al dan niet door te gaan met het openstellen van zijn grond. Ook kan er nooit sprake van zijn dat een pad een openbare weg wordt, zo stelt Wandelnet. Door plaatsing van het bord 'OPENGESTELD VOOR WANDELAARS | BETREDEN OP EIGEN RISICO | boerenlandpad.nl' maakt de eigenaar duidelijk dat de weg slechts 'ter bede' in de zin van Wegenwet art 4.3 toegankelijk is.

land
werk

APPELBOOM KOEIENSTRONT SCHRIKDRAAD KUIJPER APPENSCHUUR
TOMATEN BRUGGETJE SCHAPENWEI REGENPAK AKKER WINDMOLEN VELD-
LEEUWERIK TROTS PAARDENBLOEM VEEROOSTER KLAVER MEGASTAL
OMMETJE BOLLENVELDEN LIBELLE POPULIER HOOIBERG KOOLZAAD UIEN
ASPERGESTEKEN BUIZERD GLASTUINBOUW KOMPAS BOERENKOOL BOEK-
WEIT PICKNICK AARDAPPELVELD ARONSKELK ZURING KOOLWITJE SLUIP-
WESP VARKENSSTAL BOOMWORTEL VliegENZWAM ZWANEN BOTERBLOEM